

Turun linnassa asui vuonna 1562 muuan lyhytkasvuinen palvelijatar, joka oli kahden kuningattaren luottohenkilö. Mikä oli Dorothean rooli Ruotsin hovissa, jossa kuninkaallisia suljettiin vankilaan ja myrkytettiin?

Teksti Heini Kilpamäki Kuvat Suvi Elo

Aikaisemmin tapahtunutta: entinen kuningasonmenettänyt vankeudessa mielen-terveytensä. Vangitun kurja tilanne saakuningattarenmyötämieliseksi ja pohtimaan armahdusta.

Ajatus armahduksesta saa kuningattarenpalvelijan, hovikääpiö Dorothean, varuilleen. Hän lähettää kirjeen kuningattaren siskolle Sofialle pohjoissaksalaiseen ruhtinaskuntaan: "Olen huolissani kuningattaresta. Hän miettii Erikin armahtamista. Se ei käy päinsä."

Dorothea muistaa hyvin ajan, jolloin hän asui vankilassa kuningasparin ja näiden lasten kanssa. Oliko Katarina unohtanut aikaisemman kurjan kohtelunsa?

Ei, tämä ei ole ote elokuvakäsikirjoituksesta, vaan Suomen historiasta.

Elämme 1560- ja 70-lukujen Ruotsissa, jolloin maa käsitti myös nykyisen Suomen.

Vangittu entinen kuningas on tietysti Turun linnassakin vankina ollut Ruotsin Erik XIV. Armahdusta pohtinut kuningataronpuolalaistaustainen Katarina Jagellonica, Suomen entinen herttuatar ja kuningas Juhana III:n vaimo.

Mutta kuka on kirjeitä toiselle kuninkaalliselle lähettänyt hovikääpiö Dorothea? Elettiihän aikaa, jolloin kaikki yläluokkaisetkaan eivät olleet ▶

Kuningattaren hovikääpiö

Kuningattaren
neuvonantaja?
Katarina
Jagellonica
(vas.) ja
Dorothea
vahanukkeina
Turun linnassa.

Juhana-herttua ja Katarina Jagellonica järjestivät Turun linnassa 1562–63 komeita pitoja.

”Dorothea ajatteli ensin kuningattarensa parasta ja sitten vasta itseään.”

tarpeeksi koulutettuja kirjeenvaihtoon. Lisäksi kenellä hyvänsä ei ollut lupaa arvioida, mitä kuninkaalliselle pitäisi tehdä.

”Dorothean tapaus herättää kyllä paljon kysymyksiä. Tämä on todella mielenkiintoista,” sanoo Puolan hovielämään ja sen diplomaattisuhteisiin erikoistunut historiantutkija Miia Ijäs Tampereen yliopistosta.

Kuningattarien suosikki

Dorothea oli vain yksi puolalaisen Jagellonican hovin palvelijoista. Silti pienetkin tiedonmuruset auttavat kertomaan, kuka hän oli.

Tiedetään, että Dorothea palveli jo Katarinan äitiä, Puolan kuningatar Bona Sforzaa 1550-luvulla. Hän tulee mainituksi erityisesti nimeltä kuningattaren ”suosikkikäpiönä”.

Samassa hovissakasvoivat myös Bonan tyttäret Sofia, Anna ja Katarina Jagellonica.

”Voisi olettaa, että Dorothea oli samaa ikäryhmää kuin Bonan nuorimmat tyttäret Katarina ja Anna,” Ijäs arvioi.

Sen sijaan ei ole jäänyt viitettä siitä, mikä kuningattarensuosiikkina kuperä olisi ollut. Tiedetään, että hän oli uskoltaan katolinen ja todennäköisesti myös puolalainen.

Kyky käydä kirjeenvaihtoa viittaa Ijäksen mukaan jonkinasteiseen koulutukseen.

”Voidaan olettaa, että hän oli jollain lailla oppinut ja arvostettu henkilö. Olisi paljon todennäköisempää, että hän olisi ollut korkeampaa syntyperää. Hän saattoi olla kenties lähtöisin jostain puolalaisesta aatelissuvusta.”

Dorothean ura hovissa oli todella pitkä, jopa yli 30 vuotta.

”Todennäköisesti Dorothea kuului Bonan hovin kiinteään joukkoon, joka oli pysynyt pitkään yhdessä. Katarina Jagellonica ja hänen sisarensa asuivat kauan Puolan hovissa ja avioituivat myöhäisellä iällä. Niinpä tästä hoviväestä on pakosti tullut kiinteä ryhmä, eräänlainen perhe.”

Ijäs uskoo Dorothean olleen myös erittäin älykäs.

”Ehdottomasti hän on ollut skarppi ja asioista perillä oleva henkilö. Kukaan täysin tyhjänpäiväinen ei ole voinut pysyä hovissa ja sen vaikutuspiirissä niin kauan.”

Dorothea oli myös siitä poikkeava palvelija, että hänen mielipiteitään kuunneltiin.

”Ainakin Dorothea oli siinä ase-

massa, että hän pystyi puhumaan ylemmilleen ja esittämään kriittisen mielipiteensä. On kuitenkin eri asia, miten hänen mielipidettään kuunneltiin”, Ijäs arvioi.

”Totta kai voidaan olettaa, että toivoessaan Erikille ankaraa raangaistusta Dorothea toimi emäntänsä puolustajanäkitämän vastustajat negatiivisessa valossa.”

Ruotsalainen filosofian tohtori ja Ruotsin hovia tutkinut historioitsija Fabian Persson on vakuuttunut Dorothean erityisestä asemasta ja jopa tämän mahdollisuuksista vallankäyttöön.

”Varmasti kuningatarkuuntelihäntä. Hän oli ehdottomasti erityislaatuinen hovikäpiö, sillä monien tehtävä oli pelkästään huvittaa isäntiään ja näiden vieraita. Uskon kuitenkin, että Dorothea myös pystyi Katarina Jagellonican kanssa.”

Hyvät ja pitkään kestäneet suhteet olivat Perssonin mukaan hovissa erittäin tärkeitä.

”Hovi oli ikävä paikka, sillä moni juonitteli ja pelasi omaan pussiinsa. Uskon, että Dorothea ajatteli kuitenkin ensin kuningattarensa parasta ja sitten vasta itseään.”

Matka Turkuun

Katarina Jagellonica hyväksyi Suomen Juhana-herttuankosinnan 37-vuotiaana vuonna 1562. Edessä oli matkaherttuan tiloille Turun linnaan.

Dorotheaseurasi Katarinan perässä. Hän oli osa seuruetta, jonka palkkailistoille kuului kaikkiaan 59 henkilöä. Palveluskuntaan kuuluimuun muassa kokkeja, katolisia pappeja, apteekkari, viinimestari ja vielä kolme muuta hovikääpiötä: Barbara-niminen nainen ja kaksi miestä, Maciek ja Siemionek.

Lyhytkasvuisten palvelijoiden tehtävänä oli viihdyttää vieraita linnan juhlissa.

Seurueen saapuminen Turkuun aloitettiin assa lyhyeksi jääneen renessanssikokoistuskautena. Linnan juhlat olivat runsaita, ja edustusvieraita kävi matkojen takaa.

Juhanan avioliitto puolalaisen prinsessan kanssa oli kuitenkin liika hänen veljelleen kuningas Erikille, joka pelkäsi Juhanan juonivan vallankaappausta ja saavan Puolasta tukea.

Veljesten välit tulehtuivat, ja Erik määräsi Juhanan pidätettäväksi.

Kesän 1563 lopulla Turun linna antautui Erikin joukoille. Juhana-herttua sekä Katarina Jagellonica lähetettiin vangittavaksi Ruotsiin.

Katarinan tuli tehdä valinta: jatkakaako Juhanan rinnalla vankeuteen jaluopu ahovielämästä, vai jatkaako elämää hovinsaympäroimänä. Katarina teki selväksi, ettei aikunut hylätä miestänsä.

Vankilassa mukana

Koska kyseessä olivat kuninkaalliset vangit, heille sallittiin kohtuullisen mukavat olot ja muutama palvelija.

Yksi vankeuteen seuranneista palvelijoista oli Dorothea. Hän auttoi vankeudessa syntyneiden lasten hoidamisessa, myös Sigismundin, josta tuli aikanaan sekä Ruotsin että Puolan kuningas.

Monien vaiheiden jälkeen Juhana-herttua vapautui vankilasta ja julistettiin Ruotsin kuninkaaksi. Nyt vuorostaan veli Erik joutui perheineen vankilaan.

Dorothea pääsi seuraamaan läheltä Puolan ja Ruotsin värikästä päätöksen-

tekoajakohosimerkittävään asemaan. Muttakuten hänen syntymävuotensaakin, on myös hänen kuolinaikansa hämäärän peitossa.

”Viimeinen merkintä hänestä on vuoden 1576–77 palkkalistasta. Vuoden 1587 listatussaseurueessähäntä ei enää löydy. Uskon, että hän on kuollut tällä aikavälillä”, Fabian Persson kertoo.

Miia Ijäs ei usko, että Dorothea olisi elänyt juuri emäntäänsä kauemmin.

”Jos oletetaan, että Dorothea oli Katarinan ikäinen, luulisi hänen kuolleen suunnilleen samoihin aikoihin Katarinan kanssa, elivuoden 1583 paikkeilla.”

Missä kirjeet ovat nyt?

Järkensä menettänyt vangittu Erik sai sittemmin surmansa oletettavasti myrkyttämällä vuonna 1577.

Dorothea oli todistettavasti tuolloin vielä hovin jäsen. Hän saattoi olla tyytyväinen Katarinan vastustajankuolemasta.

Saattoi, sillä se voitaisiin saada selville vain hänen lähettämistään kirjeistä.

Näiden kirjeiden olinpaikka on arvoitus. Ne voivat olla yhä

olemassa jossain arkistossa taituhoutuneet esimerkiksi toisen maailmansodan pommituksissa.

Tiedämme Dorothean kirjeistä ja niiden sisällöstä vain erään tieteellisen artikkelin pohjalta, joka kirjoitettiin ennen maailmansotia.

”Minulle jäi artikkelista sellainen ajatus, että kirjeiden uskottiin olevan Dorothean itsensä kirjoittamia”, Fabian Persson kertoo.

Ajatus kirjeiden löytämisestä saa Miia Ijäsensä innostumaan.

”Olisi aivan huikeaa päästä lukemaan noita kirjeitä. Jo se, onko Dorothea käyttänyt kirjuriavain kirjoittanut itse, kertoisi hänestä paljon.”

Jos Dorothean kirjeet löytyvät, Pohjoismaiden historiaan saadaan uusi erikoinen luku. Se kertoisi hovin tapahtumista palvelijan silmin ja avaisi erilaisen maailman, kuin mitä olemme historian kirjoista tottuneet lukemaan.

Dorothea saattaisi jopati tietää, kuka myrkytti Erik XIV:n. n

Lähteet: C.J. Gardberg: Turun linnan kolme Katarinaa (Otava). Hannele Klemettilä: Keskiajan julmuus (Athena). The Politics of Female Households: Ladies-in-waiting across Early Modern Europe, 2013.

Hovikääpiöiden tehtävä oli usein viihdyttää isäntiään ja näiden vieraita.

Lyhyet palvelijat

EUROOPAN renessanssihoiveissa koettiin eräänlainen erikoispalvelijoiden buumi 1500–1600-luvuilla. Tuolloin fyysisesti ja henkisesti poikkeaviksi koetut ihmiset löysivät tiensä hoviviihdyttäjiksi. Osa palveli hovineitoina ja lastenhoitajina.

Narrit ja hovikääpiöt pääsivät lähelle kuninkaita ja kuningattaria, jotka halusivat tulla kuvatuksi ”lemmikkiensä” rinnalla. Nämä erikoiset statuspalvelijat korostivat isäntiensä viisautta ja kaikkivoipaisuutta.

Toisin kuin monet muut viihdyttäjät, hovikääpiöt olivat hovien pitkäaikaisempia asukkaita, jotka saattoivat palvella useinkin hallitsijaa, kuten Dorothean tapauksessa. Heillä saattoi olla myös omia palvelijoita.

Historia ei tunne kovinkaan montaa naispuolista lyhytkasvuista hovipalvelijaa, joka olisi ollut yhtä vaikutusvaltaisessa asemassa kuin Dorothea.